

Daniela BOGDAN

Facultatea de Litere, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

FIGURILE UNIRII EVOCATE ÎN LITERATURĂ: ROMANUL ISTORIC *SPERANȚA* DE MIHAIL DIACONESCU

Au fost scriitori care au luptat pentru unire, care au trait-o pe viu (G. Topârceanu, Octavian Goga, Vasile Alecsandri, Al. Vlahuță, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu) și scriitori care au decis să o cânte și să o immortalizeze în versuri sau proză, pentru a da un exemplu de determinare patriotică generațiilor viitoare. Dacă Goga sau Alecsandri sunt poeții care au transpus în versuri năzuințele de unitate ale românilor, în literatură, Blaga a prins în al său *Hronic* o mica filă autobiografică, în care immortalizează emoțiile participării la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia.

„La Alba-Iulia, menționează Lucian Blaga, nu mi-am putut face loc în sala adunării. Lionel, care era în delegație, a intrat... Pe câmp se înalțau ici-colo tribunele, de unde oratorii vorbeau nației... În ziua aceea am cunoscut ce înseamnă entuziasmul național, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv... Seara, în timp ce ne întorceam, cu aceeași trăsură la Sebeș, atât eu, cât și fratele meu, ne simțeam purtați de conștiința că «pusesem» temeiurile unui alt Timp, cu toate ca n-am făcut decât să «participăm» tăcuți și insignifianți la un act ce se realiza prin puterea destinului. Faptul de la răscrucea zilei, cu tăria și atmosfera sa, ne comunica o conștiință istorică. Când am trecut prin Lancrăm, satul natal, drumul ne ducea pe lângă cimitirul unde, lângă biserică, Tata își dormea somnul sub rădăcinile plopilor...«Ah, dacă ar ști Tata ce s-a întâmplat», zic eu fratelui meu, întorcând capul spre crucea din cimitir Și cât a ținut drumul prin sat n-am mai scos nici un cuvânt, nici eu, nici Lionel... Când dăm să ieșim din sat, numai ce auzim dintr-o curte, neașteptat, în noapte, un strigat de copil: «,Trăiască România dodoloață!» (acest „dodoloț” era în Lancram cuvântul curent pentru *rotund*)”.[1]

Dincolo de opera literară, Goga avea să scrie în nr. 31 din *Românul*, în calitate de jurnalist aflat pe front:

„Pentru Regatul Român, venirea ardelenilor este cea dintâi sărbătoare a unirii politice cu pământul ce se va rupe de sub sceptrul hasburgilor. Soarta a făcut ca, din acest oraș al înfrățirii de odinioară, să plece și consolidarea de mâine. Sufletește, această unire a fost totdeauna. Viața Ardealului are, de veacuri, ca unic punct de orientare, credința unirii de sânge cu țara. Tot astfel, și politicește

principiul unității a îndrumat în mod perpetuu programul gândirii de peste munți.”[2]

Mânat de același patriotism fierbinte, Al. Vlahuță binecuvântează în ziar evenimentul de la 1918:

„Și gândul mă duce pe cel mai înalt vârf al Carpaților noștrii, - îmi fac ochii roată, și toate podoabele țării mele de desvelesc într-o lumină de vis, toată mândria Doinei-țară, din țările Tisei până la Marea cea mare, iat-o întregă și lămurită. Mari au fost suferințele pe care le-am îndurat, dar mare-i și răsplata jefelor noastre. Poate că niciodată n-a încăput atâta fericire în hotarele țării ce s-a chemat cândva *Dacia Felix*. Îndărătul nostru e o lume pe care se lasă amurgul, cel din urmă amurg. Înaintea noastră mijesc zorii pe-o lume nouă”. [3]

În proză, Unirea este subiect de roman istoric, iar marii pioni care au contribuit la împlinirea visului de veacuri al națiunii devin personaje în cartea *Speranța* a lui Mihail Diaconescu, publicată în 1984 la editura Eminescu. Autorul - care nu e menționat de marii critici ai literaturii române, poate tocmai pentru că a realizat un „mozaic de romane, înlesnite și de tezele naționalismului ceaușist optzecist”[4], înglobând, în ceea ce s-ar fi vrut un tot unitar, dacii, reforma, „barocul” ardelean, vremea lui Brâncoveanu, romantismul prepașoptist și epoca Unirii - scrie în maniera realismului traditional un roman al evenimentelor de la 24 ianuarie 1859, care trăiește prin acuratețea documentării dar și prin ineditul cu care scriitorul reușește să aducă marile personalități ale vremii pe tărâmul literaturii. *Speranța* ilustrează o „literatură cu program”, teoretizată în diverse studii și articole, pe o linie oarecum protocronistă, idee perimată astăzi, dar de mare actualitate în anii '70-'80. În maniera lui Radu Theodoru, Paul Anghel, Vasile Știrbu, Eugen Uricaru, autorul mănuieste cu talent instrumentarul naratologic pentru a crea o parabolă epică de proporții. ,

„Dacă în ceea ce privește eseistica, autorul poate fi așezat alături de Paul Anghel sau Dinu Săraru, romanele pe care le-a scris sunt discutabile, iar încercarea de a da o *Istorie a literaturii daco-române* (1999) este în cel mai bun caz un gest de curaj, ținând de un uluitor spirit al fantazării”. [5]

Speranța aduce în lumină actul unirii de la 1859, împreună cu câteva figuri istorice ale momentului (Grigore Alexandru Ghica al X-lea, revoluționarii - C. Negri, Alecsandri, Cuza, Mihalache Kogălniceanu - construiți în antiteză cu cei din tabăra adversă - Theodor Balș și Constantin Sturza - dar și monahul Dionisie Romano sau arhimandritul Iosafat Snagoveanu). Romanul evocă procesul diplomatic care a stat la baza Unirea Țărilor Românești, Muntenia și Moldova, zelul patriotic și

solidaritatea generației de intelectuali aflați în vâltoarea revoluțiilor europene. Este, practic, ilustrarea romantismului politic al vremii ce trebuia să funcționeze ca exemplu pentru contemporani. Timpul povestirii este cu patru ani înainte de Unire, ani plini de confruntări interne și externe, iar criticii literari sunt unanimi în prețuirea faptelor istorice prezentate în roman de către Mihail Diaconescu.

„În descendența lui Sadoveanu (din care se străvăd, în stil, reminiscențe involuntare), dar cu abatere de la temele eroice, cu orientarea spre cultural, cu tendința expresă de a evoca și reabilita, a dezgropa din uitare figuri ale trecutului care ne așază printre cele mai civilizate popoare ale lumii, Mihail Diaconescu s-a specializat într-un nou tip de roman istoric. Documentarea se face minuțios și este pusă în cărți aproape în întregime, dar și dreptul la invenție este exercitat pe larg, în pagini cursive, atrăgătoare, cu tablouri de epocă adecvate și lucrute după tradiție, reconstituite muzeistic la fața locului.” [6]

Romanul se bucură de o gradare a episoadelor, de o prezentare antagonică a tensiunilor ideologice și a disputelor dintre tabere, de descrieri în detaliu ale locurilor și personajelor ce se dovedesc a fi bine conturate prin analize de caracter și comportament. Înainte de toate, Diaconescu este un pasionat al arhivelor, un documentarist desăvârșit și un cercetător ce ține minte orice detaliu. Întrebat despre limitele istoricului, atunci când scrie un roman, Diaconescu avea să spună.

„Faptul istoric este investit cu calități specifice, capabil să se impună sau să sensibilizeze memoria individuală sau colectivă. Un fapt din trecut nu se poate impune memoriei dacă nu are valoarea unui eveniment autentic, dacă nu semnifică un eveniment sau o constelație de realități evenimentiale. Istoria ca tip de narațiune, reprezintă înscrierea evenimentelor memorabile ale trecutului. Această înscriere este în egală măsură un rezultat și un punct de pornire spre noi direcții, spre noi atitudini, spre noi valori estetice, etice, axiologice, culturale, politice. Prefigurarea literară a unui fapt istoric își are sursa în diversele tipuri de înscriere de la care pornește. I se adaugă, bineînțeles, condiționări de o mare varietate, începând cu cele caracteriale și psihologice, determinate de personalitatea autorului. Important este faptul că evocarea literară inspirată de istorie rămâne îndatorată măcar în parte dacă nu integral, diverselor tipuri de scriere a istoriei, documentelor ca atare” [7].

Respectând canoanele speciei, păstrând echilibrul între document și ficțiune, Mihail Diaconescu împletește cunoașterea intimă a faptelor relatate cu fantasticul și luxuriantele transfigurării epice. Grigore Alexandru Ghica al X-lea trăiește momente în care închipuirile îl copleșesc și limitele dintre real și fantastic dispar. Interesante sunt episoadele în care

Alteța sa e bântuită de un personaj cu copite de țap sau se lasă fermecată de solomonarul Leontar Țapu. Spectaculoase sunt ieșirile sale, dominate de boală, care îi accentuează latura umană dar și relația cu Marie, amanta și confidenta sa.

„Morfeu nu-l odihnea, de fapt, niciodată îndeajuns. Într-o astfel de stare, închipuirile sale se făceau pe cât de vii, pe atât de atâtațoare. Visa cu ochii deschiși în beznă, peregrinări repede schimbătoare spre spații hipnotice, care-l sorbeau cu nesațiu și-l purtau mereu spre peisaje uluitoare, pline de amănunte bizare, descoperite cu o uimire proaspătă, plină de spaimă”. [8]

Tot la capitolul ficțiune trecem descrierile cu forță evocatoare: haine, baluri, case domnești, orașe, străzi, obiceiuri sau instituții. Fantezia și iscusința de a contura în cele mai mici detalii cadrul de acțiune a personajelor vădesc forța epică pe măsura puterii de documentare a autorului. Paginile descriptive alternează cu cele dedicate problematicii istoriei, cu dialoguri bine conturate în care se confruntă idei, teze, judecăți de valoare definitorii pentru o tabără sau alta. Un rol plin de înțelegere și simpatie din partea lui Mihail Diaconescu îl are Costache Negri, ministrul lucrărilor publice, *uncheșul* cum îi spuneau prietenii, unul dintre cei mai vajnici promotori ai Unirii, care credea necesar sprijinul Franței.

„Oare Franța, se întreba domnul Negri, va rămâne insensibilă la strigătele celor asupriți? Franța, străruia domnul Negri, are datoria morală de a cere ferm în conferință respectarea vechilor drepturi politice ale Țărilor Române, încălcate în ultimul timp fără milă de Rusia cât și de Austria și Imperiul Otoman”. [9]

Cea mai mare parte a acțiunii din romanul *Speranța* se desfășoară în orașele și satele din Moldova și Țara Românească, în special la Iași și la București. Importante capitole îl poartă însă pe lector la Viena, Constantinopole, Berlin, Paris, Londra, la Castelul Osborne pe insula Wight, unde Napoleon al III-lea al Franței și regina Victoria a Marii Britanii s-au întâlnit ca să discute situația din Principatele Române în context european. Unii dintre eroii romanului sunt prezentați în acțiunile lor diplomatice prin diverse capitale europene, în cursul unor tratative, confruntări, dezbateri, înțelegeri cu monarhii și politicienii străini din epocă, tocmai pentru a se arăta ideea că Unirea Principatelor Române a fost nu numai o problemă a politicii noastre interne, ci și o componentă decisivă a situației generale în Europa. Iată cum se vede din romanul lui Mihail Diaconescu problema Unirii în diplomație:

„...domnul ministru Negri înțelesese că până și cei mai înverșunați dușmani ai politicii dusă de români trebuiau să țină seama de ea. Politica aceasta putea fi prezentată în culori mincinoase, defăimată, falsificată uneori cu bună știință. Ea

nu mai putea fi însă nesocotită. Se știa peste tot, și se știa bine, că românii se frământă într-o stare de neliniște mai adâncă decât în trecut. Că e necesar și pentru români, dar și pentru liniștea Europei, a marilor puteri în primul rând, care își disputau interesele în zona dunăreană mai aprig și mai nemilos decât oricând, că dorințele unioniste să fie acceptate, ca rânduiala și liniștea aceșei părți de lume să fie înfăptuite în primul rând de locuitorii de acolo.” [10]

Romanul *Speranța* se continuă, patru ani mai târziu, cu *Sacrificiul*, o operă închinată spiritului românesc care a făurit marea unire de la 1918, după opinia unei parti a criticii, unul dintre cele mai bune romane din literatura noastră despre Marea Unire. *Sacrificiul* aduce în prim-plan luptătorii ardeleni pentru Marea Unire, totul fiind prezentat, ca și în celelalte cărți, pe fondul de violență și „bestialitate” al naturii umane. În aceste contexte, cele mai reușite pasaje literare se dovedesc, după Dumitru Micu [11], descrierile de ceremonial, recompuse în spiritul caracteristic al fiecăreia dintre epocile „reactualizate”. În ambele romane istorice, Mihail Diaconescu lucrează în coordonate documentare, el nu modifică și nici nu modelează datele fundamentale de cadru și de atmosferă, ci se folosește de puterea inventivității epice, pentru a transfigura materia istorică și a o transcende.

„Genul de roman istoric cultivat de Mihail Diaconescu facilitează invazia documentului în ficțiune. Munca de preparație, investigarea arhivelor și a locurilor trebuie să fie copleșitoare. Nevrând să deformeze adevărul istoric, prozatorul se supune cu bună știință acestei asceze. Este admirabilă în acest caz voința de construcție, fiindcă pare incomparabil mai dificil să ordonezi un vast material decât să strunești telegarii fanteziei. (...). Autorul îmbracă, în funcție de nevoile eposului, când hainele protocolare ale istoricului, când straiile familiale ale povestitorului. Dinamismul poveștii provine din mișcările interioare/ exterioare ale personajului (...). Apoi intervine procesul devenirii interioare a personajului așa cum se reflectă în oglinda timpului. Însăși dispunerea secțiunilor romanului învederează etapele mișcării insesizabile în raport cu istoria.” [12]

Revenind la romanul „*Speranța*”, acesta prezintă Unirea Principatelor Române pe baza unor date istorice, sociale, politice, diplomatice, militare, dar mai ales din perspectiva infinitei drame a relațiilor interumane. „*Speranța*” a fost gândit ca un roman frescă, respectiv ca o epopee cu desfășurări pe numeroase planuri paralele sau convergente, va spune și autorul într-un interviu luat de Petre Septimiu Codrescu la 24 ianuarie 2015 în ziarul Lumina [13]. Deși Cuza este evocat portretistic și psihologic în mai multe capitole memorabile, nu el este eroul principal al romanului, ci

Grigore Alexandru Ghica al X-lea, „*augustul principe domnitor al Moldovei*” [14]. Portretul lui Cuza e succint:

„Ținuta altetică de militar, farmecul de bărbat frumos și glumeț cu care frângea inimile atâtor femei, titlul nobiliar de vornic pe care principele Ghica i-l acordase doar cu câteva săptămâni în urmă, într-o ceremonie plină de fast la curte, dar îndeosebi reputația sa morală ireproșabilă de fost demnitar ministerial și membru deosebit de activ al unor organizații politice secrete între care Asociația Patriotică, fondată cu doi ani înainte de revoluția pașoptistă, era cea mai însemnată, îl făceau deosebit de ascultat” [15].

Întrebat de ce, autorul a declarat că pentru el, Grigore Alexandru Ghica e una dintre cele mai elocvente încorporări ale relației între eroid, tragic, moral, spiritual și sublim în istoria românilor. Un personaj romantic, ce acționează consecvent pentru Unire, în condițiile în care este spionat, defăimat, sabotat, uneori foarte eficient, de marile puteri europene ale epocii.

„*Puțini mai știu azi că între 1848, după căderea guvernului pașoptist de la București, și 1859, Țările Române au îndurat un ocean de suferințe teribile, tocmai din cauza acestor imperii, care și-au trimis trupele de ocupație, concomitent sau succesiv, în orașele și satele noastre. Dorința de unire a ieșit ca un vulcan, ca o stâncă în mijlocul unui ocean de suferință românească. Stâncă aceea a rămas de neclintit. Durerile știute sau neștiute, îndurate de români între 1848 și 1859, sunt comparabile doar cu suferințele din timpul Primului Război Mondial, respectiv din perioada retragerii noastre în Moldova și a luptelor de pe „Triunghiul morții”, la Oituz, Mărăști și Mărășești,*” [16]

spune autorul în interviu. La început, Grigore Alexandru Ghica al X-lea a fost considerat de mulți patrioți din anturajul său politic viitorul domnitor al Principatelor Unite. Când a înțeles însă că un domnitor mult mai eficient, mult mai ferm, mult mai potrivit al Principatelor Unite ar putea fi Alexandru Ioan Cuza, Ghica s-a retras fără ezitare. Mai mult chiar - în străinătate, unde a plecat într-un exil voluntar, a acționat consecvent în favoarea Unirii Principatelor și a lui Cuza. Acesta este, în opinia lui Mihail Diaconescu, un înălțător exemplu de abnegație morală și politică, de iubire de țară.

Între cei evocați în *Speranța* se numără și preoți, monahi, teologi și ierarhi. Monahul Dionisie Romano, stareț la Mănăstirea Neamț, viitor Episcop al Buzăului pe timpul lui Cuza, este portretizat în momentul unei întâlniri memorabile cu Grigore Alexandru Ghica al X-lea, pornit într-o călătorie prin satele și orașele Moldovei.

„Pe mine m-a atras calitatea de om de cultură a lui Dionisie Romano, de luptător pentru drepturile naționale și sociale ale românilor din Ardeal, de unde era el, de monah și personalitate morală exemplară. Când a răposat, biblioteca sa personală, în care se aflau peste 150 de lucrări manuscrise de o inestimabilă valoare - românești, grecești, slavonești, turcești și arabe - și peste 7.000 de cărți de o excepțională valoare - rarități bibliografice - a intrat în patrimoniul Academiei Române. El este, de fapt, primul donator al Bibliotecii Academiei Române” [17],

explică Mihail Diaconescu. Prezența în roman a monahului Dionisie Romano sugerează relația dintre Unirea Principatelor și entuziasmul românilor din Ardeal. Un alt personaj care se evidențiază în roman este Ieromonahul Iosafat Snagoveanul, evocat ca un teolog erudit, un mare naționalist și patriot, un exemplu de ținută intelectuală, civică și morală.

Singurul păcat al romanului ar fi că încearcă să furnizeze modele, cu orice preț. În manieră romantică, autorul își tratează personajele unioniste cu mai multă indulgență, pe când cele care uneltesc împotriva țării și a principelul sunt pline de multe alte defecte, vizibile în situații minore. De altfel, sunt și pedepsite exemplar. Pierdut într-un con de umbră, romanul Unirii ar putea fi recuperat de literatură, pentru acuratețea documentării și talentul cu care Mihail Diaconescu recuperează fantasticul, magicul și simbolicul.

NOTE:

- [1] Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Editura Humanitas, 2016, p.105.
- [2] O. Goga în *Românul*, nr. 31/1918.
- [3] Al. Vlahuță, *Amurg și zori*, în *Românul*, nr. 31/1918).
- [4] <https://www.crestinortodox.ro/religie/mihail-diaconescu-135167.html>
- [5] <https://www.crestinortodox.ro/religie/mihail-diaconescu-135167.html>
- [6] Gheorghe Bulgăr, *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu*, Ed. Viitorul Românesc, București, 2001, p.104.
- [7] Ibidem.
- [8] Mihail Diaconescu, *Speranța*, Editura Eminescu, București, 1984, p. 51.
- [9] Ibidem, p. 101.
- [10] Figuri de seamă evocate în romanul Unirii Principatelor, de Petre Septimiu Codrescu, publicat în ziarul Lumina la 24 ianuarie 2015 și disponibil la adresa <http://ziarullumina.ro/figuri-de-seama-evocate-in-romanul-unirii-principatelor-98476.html>
- [11] Dumitru Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, vol. III, Perioada contemporană. Proza, Editura Iriana, București, 1996, cap. I.3 *Realism și romantism. Tematica istorică*, Mihail Diaconescu, p. 138-139.
- [12] Nicolae Oprea, *Astra*, Brașov, An. XXI, nr. 1 (184), ianuarie 1987.

- [13] Figuri de seamă evocate în romanul Unirii Principatelor, de Petre Septimiu Codrescu, publicat în ziarul Lumina la 24 ianuarie 2015 și disponibil la adresa <http://ziarullumina.ro/figuri-de-seama-evocate-in-romanul-unirii-principatelor-98476.html>.
- [14] Mihail Diaconescu, *Speranța*, Editura Eminescu, București, 1984, p. 5.
- [15] Ibidem, p.297.
- [16] Figuri de seamă evocate în romanul Unirii Principatelor, de Petre Septimiu Codrescu, publicat în ziarul Lumina la 24 ianuarie 2015 și disponibil la adresa <http://ziarullumina.ro/figuri-de-seama-evocate-in-romanul-unirii-principatelor-98476.html>.
- [17] Ibidem.

BIBLIOGRAFIE:

- Almaș, Dumitru, „Un roman despre Unire și unionism”, în *Contemporanul*, București, nr. 32 (1969), 3 august 1984.
- Bulgăr, Gheorge, *Stil și artă literară în proza lui Mihail Diaconescu*, Ed. Viitorul Românesc, București, 2001.
- Codrescu, Petre Septimiu, *Figuri de seamă evocate în romanul Unirii Principatelor*, în ziarul *Lumina* la 24 ianuarie 2015 și disponibil la adresa <http://ziarullumina.ro/figuri-de-seama-evocate-in-romanul-unirii-principatelor-98476.html>.
- Diaconescu, Mihail *Speranța*, Editura Eminescu, București, 1984.
<https://www.crestinortodox.ro/religie/mihail-diaconescu-135167.html>
- Micu, Dumitru *Scurtă istorie a literaturii române*, vol. III, *Perioada contemporană. Proza*, Editura Iriana, București, 1996, cap. I.3. *Realism și romantism. Tematica istorică, Mihail Diaconescu*.
- Oprea, Nicolae, *Astra*, Brașov, An. XXI, nr. 1 (184), ianuarie 1987.

Union Figures in Romanian Literature: The Historical Novel *Speranța* by Mihail Diaconescu

Abstract: Union becomes the subject of a historical novel and its figures are interesting characters in Mihail Diaconescu's *Speranța*, published in 1984. Based on traditional realism, the historical novel describes all the events that lead to the Big Union Decision on January 24. *Speranța* illustrates a „program-based literature”, theorized in various studies and articles, on a protoconist line, outdated today, but of great importance in the 70s and 80s. Ignored by the critics, the novel could be recovered by the literature, for the accuracy of the documentation and the artistry with which Diaconescu uses the fantastic, the magic and the symbolic.

Key words: Union, historical novel, Al. I. Cuza, Grigore Alexandru Ghica, fiction, traditional realism, political romanticism, fantasy.